

שמות של קדש וכו' ע"ש. ודו"ק. [ועיין להרב נחלת יעקב ולהחיד"א בכסא רחמים ולהרב משמרות כהונה (ח"ב דף שס"ה ע"ד) שנדחקו בפירוש ברייתא זו. ^{אוצר החכמה} ¹²³⁴⁵⁶⁷]

והחיד"א הקשה עוד מברייתא זו ע"ד הרשב"א בב"י יו"ד סי' רע"ו והובאו דבריו במש"ך שם. ע"ש באורך. ולפי הגהת הגר"א ניחא הכל].

כלל ה' בעיון

(כז) כלל חמישי בעיון הוא: בבואך לבחון את עצמך אם כיוונת לאמת בדברי התוס' והמפרשים, זאת עשה: נסה לכתוב מה שהבנת בע"פ על גליון נייר, ובדוק אח"כ אם דבריך מתאימים בד בבד עם לשון התוס' והמפרשים. אם התאימו הדברים בסידורן ובעיקריהן וההבדל רק בהרחבת המלים והכפלתן - הרי טוב¹⁴, ואם לאו - סימן שלא הבנת, ותחזור ותעיין בדקדוק, כי הכתיבה היא כור מבחן לגלות אם ההבנה נכונה. וזו מדתם של חכמי ג'רבא בדורות האחרונים, שהיו מחנכים תלמידיהם בגיל רך מאד להביע רעיונותיהם בכתב, ואפילו חידוש קצר ביותר או רמז קל - אין לאבדו, כי מהקל יבוא אל הכבד ומהקצר אל הארוך, ועל ידי כן ירכוש לו התלמיד במשך השנים סגנון

בהיר ומלוטש ונוח לקריאה. והיא ממש דרך רבותינו הראשונים. (וידוע שהרמב"ן כתב חידושי הש"ס שלו בגיל ט"ז שנה, והרז"ה חיבר ספר המאור בגיל י"ט שנה, והרב מגדנות נתן כתב חידושו על מס' בבא מציעא בגיל י"ב שנה, ומרן החיד"א חיבר שו"ת בגיל קטן מאד, וכתב חיבורו הגדול "שער יוסף" על מסכת הוריות בן י"ז שנים. והכל בסגנון צח וברור). והנסיון מוכיח שמי שלא למד אומנות הכתיבה בילדותו, אפילו יהיה חכם גדול שבחכמים, יתקשה מאד להביע מחשבתו על ספר, ולשונו יהיה מעורפל וקשה-היתוך ומשתמע לכמה אנפי. פוק חזי להגאון מהר"ם שיף ז"ל שעיונו מבעית ביושר ועומק, ולשונו במחכ"ת צרה וקשה מאד. ועם כי האירו עינינו הרבנים בעלי

14. אחר שנים רבות (שבט התש"ן) מצאתי מרגניתא להרמב"ם בהקדמה לפירוש אבוקראט (כתבי רפואה לרמב"ם, הוצאת מוסד הרב קוק, ח"ג עמוד 3) וז"ל: ולא יקרא זה "פירוש" לפי האמת, כי הפירוש הוא הוצאת מה שהוא במאמר ההוא בכח עם ההבנה אל הפועל, עד שאתה כאשר תשוב ותעיין המאמר המפורש אחר שהבינות אותו מן הפירוש תראה אותו הדבר מורה על מה שהבינות אותו מן הפירוש. זהו אשר יקרא אצלי "פירוש" באמת. לא שיבוא האדם במאמרים אמתיים ויאמר: זה פירוש מאמר האומר כך, כמו שעשה גאלינוס בקצת מאמרי אבוקראט וכו'. ע"כ דברי פי חכם חן. ואע"פ שכתב רבינו זה בענייני רפואה, מכל מקום סדנא דארעא חד הוא בכל ביאור ופירוש שבעולם, שהביאור מוכרח להכנס בכח המאמר, ואם לאו, זו "הלבשה" מבחוץ או חוסר הבנה לגמרי.

"יביע אומר", כי הוא בדורנו אֶמֶן האמנים להבעה. וזוכים לזה ג"כ ע"י הסברת הדברים כמה פעמים לתלמידים או במקהלות לצבור הרחב (בלה"ק כמובן).

(כח) **זאת** ועוד אחרת, מהיות כל אדם עלול לשגיאה, אם בשכחה והעלמה, ועלמות אין מספר, אם בחסרון הבנה - ושגיאות מי יבין, וכבר אמרו: "אשרי מי ששגגותיו מועטות" (עיין בספר הכוזרי מאמר א' סימן צ"ג, ובספר החינוך סוף מצוה תקע"ג, ובביאור הגר"א יו"ד סי' רכ"ח ס"ק מ"ו, ועוד), לכן נהגו רוב חכמי ג'רבא לא לפרסם חיבוריהם בדפוס עד שימסרו אותם למגיהים לבדוק ולהעיר, בבחינת "טובים השנים מן האחד", ומינאי ומינך רווחא שמעתא. ואם כי בימים קדמונים היתה הטעות מצויה רק מצד השכחה וחסרון הבקיות¹⁵, ולעומת זה לא היו כותבים דברים כלאחר-יד ובהשקפה ראשונה כי אם אחר עיון מדוקדק, הנה בימינו אלה נהפוך הוא: נתרבו ב"ה ספרי-עזר וספרי-מפתח למיניהם, ומאידך נתמעטו הלבבות בעיון מרוב הטרדות,

"הביאור" ז"ל, הנה בכמה מקומות צריך ביאור לביאורם, ולפעמים אחר עיון רב נראה כוונת מהר"ם שיף ז"ל באופן אחר. דבר אחד ברור: העיון במהר"ם שיף, השבח שבו יתר על ההוצאה, ומי שיסתגל לסגנון שלו - לא יקשה עליו שום ספר ושום סגנון. הטענה כאילו מאפס פנאי כתב מהר"ם שיף בקצרה, איננה נכונה. במקומות שכיוון לדברי אחרים לא חס על זמנו להעתיק לשונם באריכות. (ראה למשל ^{הביאור} בחידושי מהר"ם שיף ב"מ דף ס' ע"ב ודף ס"א ע"א שהעתיק לשון מהר"ם מלובלין באריכות רבה, ולא הוסיף עליו מאומה), רק קושי הבעה גרם. וכבר כתב הראב"ע (שמות ל"ה ל"ד) על הפסוק "ולהורות נתן בלבן", כי יש חכמים רבים שהם קשים להורות אחרים. ע"ש. (והוא ז"ל כאחד מהם). למנוע זאת לימדונו רבותינו ב"ירושלים דאפריקא" - האי ג'רבא, לחנך כל תלמיד שיהיה לו פנקס חידושים מסודר ומבורר, ובדקו מדי פעם את הלשון והסגנון, שאם יתמיד הנער בלימודו יהיה במשך הזמן לגפן אדרת. לכן נקרא ספרו העיקרי של מרן הגר"ע יוסף שליט"א

15. כבר הרמב"ם באגרותיו (והו"ד בס' תולדות אדם על הגר"ז מוילנא ח"א פ"ו, וע"ע בס' מבחר כתבים לר' מתתיה שטראשון עמוד ק"י) התאונן על השכחה בזקנתו, והצטער שלא ציין מקורות לספר היד החזקה, כידוע. ובספר תולדות הגר"א (עמודים פט-קכח) מילא ידו להראות כמה שגיאות והעלמות לגדולי ישראל, ע"ש באורך (ועל מקצתן יש להעיר דלק"מ, וכבר רמזנו למעלה על זה, ואכמ"ל). ועיין להרמב"ם במו"נ ח"ג (פרק מ') שכתב שהמרוכה בערכי אדם הוא ששים שקל, כפל מדמי העבד. ע"ש. ובתורה פרשת בחקותי מפורש שהוא **חמשים שקל**! וסיבת הטעות היא, כי ערך הזכר עד חמש שנים חמשה שקלים, ועד עשרים שנה עשרים שקל, ומזה חשב הרמב"ם ז"ל כי עד ששים שנה ששים שקל. ודו"ק ווכבר העירו בזה האחרונים. ומהם הרב תורה תמימה בפרשת

בחקותי (ויקרא כ"ז אות כ'), וסיים שהיא פליאה נמרצה מאין כמוה). ובפיה"מ עולה (פ"ב ה"א) כתב הרמב"ם: ואיני זוכר עתה לחכמים אסמכתא שסמכו עליה זה הדין שעולה עולה באחד ומאתים. ע"ש. והעירו עליו שהיא גמ' בפסחים (דף מ"ח ע"א), ונעלמה ממנו לפי שעה. ורש"י ז"ל בפסחים (דף ל"ט ע"א) כתב: הירדוף, עץ שהמתיק בו משה את מי מרה ואמרינן בסוטה נס בתוך גס וכו'. ע"כ. ובסוטה ליתא מזה, רק במכילתא פרשת בשלח כמו שהוגה שם. וקרוב לודאי שכתב רש"י כן מתוך הזכרון ע"פ מה דאיתא בסוטה (דף מ"ז ע"א) גבי ותצאנה שתיים דוכים וכו' נס בתוך נס ע"ש. וכעין זה ממש כ' בסדר הדורות בערך רב חסדא הכהן, על דברי רש"י בחולין (מד:) ע"ש. וע"ע בסה"ד (ערך רב עקביא) מ"ש ע"ד הערוך (ערך גדנף) ובש"ס ווילנא (שבת מב:) בגליון התוס'. ע"ש. ושגיא כיו"ב מתוך הזכרון ע"י להרשב"א בחידושי נדרים (דף מ"ז ע"א) בד"ה בחייו ובמותו וכו' מה שכתב על דברי הראב"ד. ע"ש. וע"ע רש"י זכחים (דף ק' ע"ב) בד"ה אחריתה כיום מר וכו' ובתוס' שם. ונראה דרש"י ז"ל סריך בקרא דמשלי (ה' ד') "ואחריתה מרה כלענה" דקאי על הזונה, ע"ש. וכן הראני הרה"ג ר' משה הלוי זצ"ל בפירש"י ברכות (דף ל"ד ע"א) בד"ה מפני הטיורף וכו' ולומר לפני הכהנים כל תיבה ותיבה כדאמר' במס' סוטה (דף לט:). ע"ש. וליתא בגמ' בסוטה רק במדרש שהובא בתוס' שם בסוד"ה לא יענה. ועי' בפירש"י שבריי"ף ע"ש. ויש לדחות דכוונת רש"י על מה שאמרו בסוטה (דף ל"ט ע"ב) אין הכהנים רשאים להתחיל בברכה עד שיכלה דיבור מפי הקורא, וכפירוש הר"ן (ספ"ד דמגילה) בשם יש מפרשים, והובא בב"י (א"ח סי' קכ"ח) ע"ש. ואע"פ שרש"י עצמו בסוטה פ"י דיבור הכהנים, מוטב לדחוק לפרש כוונתו בברכות כן מלתלות בשגגה. ועיין בפירש"י שבת (דף קי"ב סע"ב) חמורו דרבי חנינא במסכת תענית. וליתא בתענית אלא באבות דרבי נתן (ספ"ח), כמ"ש בהגרי"פ שם. אלא לפי שבפ"ג דתענית הובאו הרבה מעשים מר' חנינא בן דוסא חשב רש"י ז"ל שגם מעשה זה ביניהם. וכיו"ב בפירש"י ברכות (דף י"א ע"ב) בד"ה אמר להם הממונה וכו' כדאיתא ביומא היינו סגן היינו ממונה. וליתא ביומא, רק בסנהדרין (דף י"ט ע"א) וכמ"ש הרש"ש ע"ש. ומסתבר שרש"י ז"ל כתב כן מתוך הזכרון כיון שהוא הביא דבר זה בפירושו ליומא (דף ט"ו ע"ב) ע"ש, אבל בגמ' דיומא ליתא. וע"ע בפירש"י פסחים (דף ט"ו ע"א) בד"ה יניחנה וכו' ובביצה (דף כ"ג ע"א) בד"ה מאי שנא וכו' וביבמות (דף ל"א ע"ב) בד"ה הניחא למ"ד וכו' ובסוטה (דף כ"ו ע"ב) בד"ה מי שיש לו וכו' ובגיטין (דף ס"ב סע"ב) בד"ה ואוקימנא בהולכה וכו' ובב"ק (דף פ"ז ע"ב) בד"ה אפילו למ"ד וכו' ובב"מ (דף ק"י ע"ב) בד"ה הניחא למ"ד וכו' ובסנהדרין (דף ל"ה ע"א) בד"ה חלק להם וכו' ובחולין (דף פ"ה סע"א) בד"ה ושב הכהן וכו' ע"ש. וכלם תוקנו במסורת הש"ס, והטעות תמיד בפרקים סמוכים. (המקורות הנ"ל לקחתי מספרו של ר' רפאל הלפרין על רש"י, ח"ג עמודים 632-633. ויש שם ט"ס). וע"ע בפירש"י סוטה (דף ט' ע"ב) בד"ה ואחיתופל וכו' כדאמר בחלק (סנהדרין קא:) ראה אש יוצא מאמתו וכו' ע"ש, ולא נמצא כן בסנהדרין רק לגבי נבט אביו של ירבעם (וכן גרס רש"י שם בד"ה שניבט ולא ראה) וגבי אחיתופל אמרינן ראה צרעת שזרחה לו וכו'. וע"ע רש"י ברכות (דף ס"א ע"א) בד"ה יד ליד לא ינקה רע וכו' וקרא באשה משתעי ע"ש.